

Mustafa olak, Komitenin Ruhu Talat Paşa, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2018.

Uğur UÇAR*

Eser; yazarın ön sözü ve giriş kısmını müteakip “Komitenin Ruhı: Talat” (s.19) isimli birinci bölüm ile başlayıp dokuz bölüm, Sonuç, Kaynakça, Ekler ve Dizin kısımlarından oluşmaktadır. 2018 yılında Yeditepe Yayınevi tarafından yayına hazırlanan eser 388 sayfadır.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde yönetimi ele almış olan İttihat ve Terakki Cemiyeti bugüne kadar birçok boyutuyla tartışma konusu olagelmıştır. Cemiyet bazı çevrelerce tereddütsüz olarak yerilirken bazı çevreler tarafından da övgüye mazhar görülmüştür. İttihat ve Terakki'nin önde gelen idarecilerinden olup adı cemiyet ile özdeşleşmiş olan Talat Paşa bu övgü veya yergiden nasibini almıştır. Bu yüzden yazarın da haklı olarak ifade ettiği gibi; “*Dolayısıyla Talat Paşa hakkında bilimsel ve bir o kadar da bilimsel olmayan çok sayıda çalışma yapılmıştır*”.

Yazımıza konu olan *Komitenin Ruhu Talat Paşa* adlı eser, hem kişisel hem de siyasi açıdan karmaşık özellikler taşıyan bir karakteri incelemiştir. Yazar bu eseri kaleme alırken “*Talat Paşa ile ilgili Türkiye’de bu güne kadar yapılmış olan çalışmalarda, Alman arşiv belgelerinin veya kütüphane malzemelerinin değerlendirilmemiş olmasının önemli bir eksiklik olduğunu, bu çalışmanın bahse konu eksikliği gidermek amacıyla ele aldığını*” dile getirmiştir. Eser çoğunlukla Alman arşiv ve Kütüphanelerine ait belgelere dayanmak suretiyle Başbakanlık Osmanlı Arşivi’ndeki belgeler ile mukayeseli bir şekilde Talat Paşa’nın az bilinen ya da bilinmeyen yönlerine ışık tutmaktadır. Bu yönüyle eser alanına katkı yapan en güncel çalışmaların başında gelmektedir.

İttihat ve Terakki Dönemi üzerine yapılacak çalışmalarda Alman kaynaklarının kullanılmamasının önemli bir eksiklik olduğu kanaatindeyiz. Çünkü yazarın da dile getirdiği gibi İttihat ve Terakki liderlerinden “*Talat Paşa, Almanya’yı Şark’a bağlayan ana damarlardan biridir*” (s.334). Talat Paşa yöneticiliği ve sadrazamlığı döneminde Almanya ile sıkı ilişkiler içinde olmuştur. Esere göre, Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti’nin müttefiki olan Almanya, Osmanlı Devleti’ndeki gelişmeleri çok yakından takip etmiştir. Zira Osmanlı Devleti’nin iç işleri ile ilgili gelişmelerde, önce Alman Dışişleri yetkililerinin haberdar edildiği görülmektedir. Mesela Talat Paşa, Enver Paşa’nın Harbiye Nazırı olarak atanmasını kendisine bildirmeden önce, Alman Dışişleri Bakanlığı’na onun Harbiye Nazırı olacağı bilgisini vermiştir. Bu açıdan bakıldığı zaman, Almanya’yı Talat Paşa’nın kara kutusu olarak nitelendirebiliriz.

Dönemin şartları gereği Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve savaş esnasında sadece Avrupa’da değil Dünya’da bloklasmalar oluşmuştur. Bilindiği üzere yönetimde bulunduğu süre zarfında Talat Paşa’nın Alman yanlısı bir politika izlediği çalışmalara

---

*Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Doktora Öğrencisi. E-mail: ugurucar38@hotmail.com

konu olmuştur. Talat Paşa'yı böyle bir politikaya sevk eden neden, İtilaf Devletleri ile müttefik olamayan Osmanlı Devleti'nin doğal olarak Almanya'yı kendisine müttefik olarak seçmek zorunda kalmasıydı. Almanya da Sultan Abdülhamid dönemine dayanan askerî ve ticarî yakınlaşmanın tesiri ve "Drang Nach Osten" yaklaşımıyla, siyasi çıkarları gereği Osmanlı Devleti'ni müttefik olarak seçmeye sıcak bakmıştır. Hem Talat Paşa hem de *Osmanlı halkı zaferde ulaşmak için birbirine kenetlenmiş olan İttifak Devletleri, zaferden sonra da aynı şekilde çalışacaklar ve barış döneminde de büyük başarılarla imza atacaktı.* (s.115). Dolayısıyla Türk-Alman ilişkileri gelecek için de büyük umutlar vaat ediyordu. Talat Paşa Sadrazam olduktan sonra Berlin'e ziyarette bulunmuş ve Osmanlı-Alman ittifakını daha da sağlamlaştırmak istemiştir. Ancak Cemiyet'in bazı üyeleri Berlin ziyaretini ertelemek veya iptal etmek için uğraşmışlardır. Yazar bunun nedenini Sadrazam'ın Almanlara daha fazla yakınlaşmasına engel olunmak istenmesine bağlamaktadır. Yazara göre Talat Paşa'nın Almanya ziyaretinin nedeni, iki konu üzerine temellendirilmişti; birincisi Kapitülasyonların kaldırılması meselesi, ikincisi ise Osmanlı Devleti'nin doğuda sınırlarını genişletmek istediği.

Birinci Dünya Savaşı esnasında, 1915 yılında alınan Sevk ve İskân Kararı'nın uygulanması o tarihten itibaren yakın tarihimizin önemli tartışma konusu olagelmıştır. Ancak bu tartışmaların spekülasyondan ibaret olduğunu yeri gelmişken belirtmekten geçemeyeceğiz. Çünkü Sevk ve İskân kararı, sadece Osmanlı Devleti'nin Ermeni vatandaşlarına yönelik bir karar değildi. Bunun aksine bu karar hiçbir etnik grubu hedef almamış, devlet otoritesine isyan etmiş, düşmanla işbirliği yapan bütün gruplar için uygulamaya konulmuştur. Ancak 1915 yılında isyan eden gruplar içinde en çok sorun çıkaran grup Ermeniler olduğu için haliyle bu grup göçe tâbi tutulmuştur. Eserde, bilinenin aksine Talat Paşa'nın Ermenilere karşı her hangi bir garezi olmadığı ve bağımsız bir Ermenistan Devleti kurulmasını desteklediği gibi ilginç bilgiler yer almaktadır. Yazar sadrazam olduğu dönemde hem Talat Paşa'nın hem de Osmanlı Hükümeti'nin, Güney Kafkasya'da bağımsız bir Ermenistan Devleti kurulmasına destek verdiğini, bu sayede Osmanlı Devleti ile Rusya arasında bir tampon bölge oluşturularak Ermeni halkının güven içinde yaşayacağı bir ülkenin kurulmasının planlandığını, hatta Ermeni delegelerin bu durum için Talat Paşa'yı sık sık ziyaret ettiklerini ifade etmektedir. Yazar arşiv belgeleriyle temellendirdiği bu bilgiyi sunarak, bu konudaki yaygın kanaati, söylemden ziyade bilimsel bir açıdan ele alarak günümüzde öne çıkarılan sözde ermeni soykırımının asılsız bir iddia olduğuna gerekçe göstermiştir. Ancak eserde, bağımsız Ermenistan devletinin kurulmasına kendi çıkarları doğrultusunda en fazla Almanya ve özellikle Rusya'nın karşı çıktığı belirtilmektedir.

Yazar, Ermeni meselesinde olduğu gibi Yahudi meselesinde de günümüz algısını yıkan bilgilere yer vermiştir. Birinci Dünya Savaşı esnasında ve sonrasında Almanya ve İngiltere Dünya hâkimiyeti için kıyasıya mücadele vermişlerdir. Uluslararası hamleleri bünyesinde barındıran gelişmelerin yaşandığı bir dönemde, bu ülkeler kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmişlerdir. Bahse konu olan dönem,

Avrupa'da güç mücadelesinin hem kültürel hem de siyasal boyutlarıyla yaşandığı dönemdir. Bu dönemde hem İngiltere hem de Almanya, Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulmasını gündeme almış, bu doğrultuda Yahudileri desteklemişlerdir. Bu yönde ilk hamle İngiltere'den olmuştur. Eser'de, dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı'nın adı ile anılacak olan Balfour Deklarasyonu (2 Kasım 1917) ile İngiltere, Filistin'de bir Yahudi Devleti kurulmasını kabul ettiği bilgisine yer verilmiştir. Bahsi geçen dönemde Filistin, Osmanlı Devleti himayesinde olduğu için bu durum Osmanlı Devleti'ni doğrudan ilgilendiren bir konu olmuştur.

Eserde, Almanya'nın Filistin'de Siyonist faaliyetlere yönelik yoğun bir mesai harcadığı üzerinde uzun uzadıya durulmuştur. Tamamen Alman kaynaklarına dayanılarak oluşturulmuş olan 7. Bölüm (s.195), eserin en orijinal ve ilginç yönlerinin başında yer almaktadır. İlk iş olarak Alman Parlamentosu'nda Yahudi bir milletvekili Talat Paşa ile Siyonist faaliyetler hakkında görüşmek ve Osmanlı Devleti'nin desteğini almak için İstanbul'a gelmiştir. Hem Filistin bölgesinin Osmanlı Devleti himayesinde olması hem de dönemin Sadrazamı Talat Paşa'nın Mason olması, Almanya'yı Siyonist faaliyetler için böyle bir başlangıca yöneltmiştir. Tabiri caizse Almanya kaleyi içten fethetmeyi amaçlamıştır. Çünkü Talat Paşa ve Osmanlı Devleti bu dönemde Almanya ile sıkı ilişkiler içerisindeydi. Esere göre, Dönemin Sadrazamı Talat Paşa, Yahudi Milletvekiline (Dr. Becker), Filistin'de Yahudilerin bir koloni oluşturma çabalarına mevcut Osmanlı hükümetinin olumlu baktığını ifade eden çarpıcı bir bilgi vermiştir. Yazar bu durumu; *"zaten Osmanlı Hükümeti Filistin'deki Yahudi kolonisine olumlu bakmasaydı, Yahudiler o bölgeye hiç yerleşemezdi"* şeklinde ifade etmiştir.

Yazar, Almanya'nın Siyonistlere yönelik faaliyetlerinin bununla sınırlı kalmadığını, Talat Paşa'ya bu faaliyetleri desteklemesi için baskıda bulunduğunu iddia etmektedir. Talat Paşa da Yahudi yurdu kurulmasıyla ilgili tam yetki verdiği İttihat Terakki üyesi Emanuel Karasu'yu bu çalışmalar için görevlendirmiştir. Nitekim Emanuel Karasu'nun bunun için görevlendirilmesi tesadüfi bir karar olmamış, aksine Karasu'nun Makedonya Risorta Mason Locası'nın "büyük üstadı" olduğu dile getirilmiştir. Eserde, bu doğrultuda çalışmalara başlayan Karasu'nun, Almanya'da düzenlenen Alman Yahudi Organizasyonuna katıldığı, Yahudi temsilcileri ile fikir alışverişinde bulunduğu vurgulanmıştır. Düzenlenen bu toplantılara Yahudilerin fazla ilgi göstermediği haberinin Talat Paşa'ya bildirilmiş olduğu ve bu durumun Talat Paşa üzerinde olumsuz etki yaptığı yazar tarafından vurgulanmaktadır. Bu noktada Karasu'nun devreye girerek bizzat Talat Paşa ile görüştüğü, Yahudi meselesini tam anlamıyla benimsediği, bu olumsuz gidişatı düzelterek garanti etmiş olduğu anlaşılmaktadır. Esere göre, Karasu, Yahudiler arasında birlik olmadığını görerek ilk iş olarak bütün Siyonist grupların "tek bir çatı" etrafında toplanması gerektiğine kanaat getirmiştir.

Alman Siyonistler siyasi olarak yürüttükleri faaliyetlerin yanı sıra ekonomik olarak da mesai harcamışlardır. *M.M. Warburg&Co.* adında bir Alman şirketi, Yahudiler için yürütülen çalışmalara destek vereceğini belirtmiştir. Bu şirket yapacağı

çalışmalar için bir rapor hazırlamış, bu raporu İstanbul'daki Alman Büyükelçiliğine göndermiştir. Eserde raporun içeriği şu şekilde verilmiştir;

“Merkezi İstanbul'da olmak üzere “Société Israélite Ottomane de Colonisation” adıyla yeni bir şirket kurulacaktır. Şirketin en önemli görevi Osmanlı topraklarına göç etmek isteyen Yahudilere yardımcı olmaktır. Filistin'e göç edecek olan Yahudilerin ulaşım ve yerleşim problemleri ile doğrudan ilgilenecektir. Şirket Filistin'e yapılacak göç için gerekli gemilerin karşılanması, göçmenlerin yerleştikleri yerlerdeki yaşa problemlerinin çözülmesi, mal-mülk ve toprak alım-satımında yardımcı olunması, ev sahibi olmalarına yardımcı olunması, özellikle Filistin'deki Yahudi kolonisinin altyapı çalışmalarına katkı sağlanması, göçmenlerin yerleştikleri yerde yer altı madenlerinin çıkarılması ve işlenebilmesi için gerekli fabrikaların kurulması, sulama kanallarının yapılması, bataklıkların kurutulması, elektrikli aydınlatmanın sağlanması gibi alanlarda şirket faaliyet gösterecektir.” (s. 211-212).

Yazara göre, şirket sadece bu çalışmalar ile yetinmeyecek, Yahudi cemaatinin örgütlenmesi konusunda derneklerin kurulmasına ve bu dernekler aracılığıyla Filistin'de okullar açabilecek, yol ve kanalizasyon yapabilecek, güvenlik birimleri oluşturulabilecekti. Görüldüğü üzere, Alman Siyonistler siyasi, sosyal ve ekonomik olarak çok yönlü bir çalışma yürütmeyi amaçlamışlardır.

Eser, yaygın olarak bilinenin aksine ezber bozan bilgilerde vermektedir. Alanın uzmanlarının dışında kalan çevrelerdeki yaygın kanaate göre, Osmanlı Devleti Filistin'de Yahudi yerleşimcilere izin vermediği gibi, onların toprak almasına da müsaade etmemiştir. Ancak eserde, Talat Paşa'nın Siyonist delegelerinden biri olan Bay Perlmutter ile 1918 yılında görüşmüş ve bu görüşmede kendisine Osmanlı Meclis-i Vükelâsî'nin son toplantısında Filistin'deki Yahudilere yönelik sınırlandırmaları tamamen kaldırıldığını aktarmaktadır. Böylece Yahudi milletinin Filistin'e göçünün önünde hiçbir engel kalmadığına dair bilgi yer almaktadır. Yazar, Siyonist delege Perlmutter ile Talat Paşa arasında geçen başka bir görüşmede “Yahudi merkezi” kurulmasının gündeme geldiğini, Talat Paşa'nın bahsi geçen merkezin kurulmasını istediğini, Perlmutter'in de Talat Paşa'nın Yahudilerin Filistin'de bir koloni oluşturmalarını Osmanlı Devleti için önemli ve faydalı bulduğunu ifade etmektedir. Bu konuda dönemin İstanbul Alman Büyükelçiliği görevini yürüten Bernstorff'un yoğun bir mesai harcadığı belirtilmektedir. Buradan da Almanya'nın ve Alman Siyonistlerin İngiltere'ye kıyasla daha ciddi girişimlerde bulunduğu söylenebilir. Ancak Yazar, teoride düşünülen Filistin'de Yahudi kolonisi çalışmalarının uygulama alanında başarılı olamadığını iddia etmektedir. Eserin yedinci bölümünü teşkil eden “Alman Siyonistleri ve Talat Paşa: Yahudi Devleti'nin Kuruluş Çalışmaları” başlığı altında sunulan Alman Arşivine dayalı çok sayıda belge bu konuya ilgi duyan araştırmacıları cezbedebilecek mahiyettedir.

Her bilimsel çalışmada olduğu gibi yazarın kültürel alt yapısı ve birikimin esere kattığı özgünlük ile teorik alt yapısının oluşumuna katkı sağlayan; eğitim süreci (Yazar

Uğur UÇAR

Doktora eğitimini Almanya'da tamamlamıştır) ve inceleme konusu hakkında uygulama alanı bulduğu Alman Arşiv ve Kütüphanelerine bağlı çalışması, esere rasyonel ve objektif bir katkı sağlamıştır.

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Yazım Kuralları ve Yayın İlkeleri

1. Başka bir yerde yayımlanmamış veya yayım için gönderilmemiş Türkçe ve İngilizce makaleler kabul edilir.
2. Makalenin ilk sayfasında makale başlığı ve yazarlara ait bilgiler verilmelidir. Yazarların adları akademik unvanları ile birlikte yazılmalı ve e-posta adresleri, çalıştığı kurum bilgileri (Üniversite, Fakülte, Bölüm vb.) ismin altında yer almalıdır.
3. İkinci sayfada makalenin Türkçe ve İngilizce başlığı, 200 kelimeyi geçmeyen Özet/ Abstract ve en fazla 5 anahtar kelime/keywords bulunmalıdır.
4. Dipnotlar geçtikleri sayfada, tablo ve grafikler atıfta bulunulan sayfada veya devamında yer almalıdır. Tablo ve şekillere başlık ve numara verilmeli, başlıklar tabloların üzerinde, şekillerin ve grafiklerin altında yer almalıdır. Paragraf başı 1 cm içeriden olmalıdır.
5. Atıflar metin içerisinde (Lucas, 1988) örneğindeki gibi yer almalıdır. Kitaba atıfta sayfa numarası (North, 1992: 93) örneğindeki gibi verilmelidir.
6. Ekler, kaynakça bölümünden sonra yer almalıdır.
7. Makaleler ekleriyle birlikte 20 sayfayı geçmeyecek şekilde 3 nüsha halinde ve bir adet CD kopya edilerek gönderilmelidir.
8. Makaleler A4 boyutundaki kağıda 1,2 satır aralığında 11 punto Times New Roman yazı tipi ile üstten 6 cm, soldan 4,5 cm, sağdan 4 cm ve alttan 6 cm marjlar kullanılarak yazılmalıdır.
9. Makalelerin yazımında burada belirtilmeyen diğer konularda bilimsel makale yazım kurallarına uyulmalıdır.
10. Makalelerin içeriğinden yazarlar sorumludur.
11. Dergi yayın ilkelerine, yazım kurallarına ve bilimsel araştırma metotlarına uygun olarak gönderilmeyen makaleler dikkate alınmaz.

Kaynak Gösterimi

Alfabetik olarak tek satır aralığında, ilk satır sola dayalı, diğer satırlar 1 cm içeriden yazılmalıdır.

Kitap

North, D.C. (1992), *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Reprinted, New York: Cambridge University Press.

Makale

Lucas, R.E. (1988), "On the Mechanics of Economic Development", *Journal of Monetary Economics*, 22: 3-42.